

**PERKHIDMATAN PERUBATAN DAN KESIHATAN DI KEM BALAK
BAWAH SELIAAN BRITISH BORNEO TIMBER COMPANY**
*Medical and Health Services at the Logging Camp under the Supervision of
the British Borneo Timber Company*

NUR FARDHA AYU JUSNIH¹
ZAINUDDIN BACO²

*Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Malaysia Sabah,
Jalan UMS, 88400 Kota Kinabalu, Sabah*

¹*Nurfardhaayujusnih@gmail.com*

²*zainuddin@ums.edu.my*

Dihantar: 22 Julai 2022 / Diterima: 23 Oktober 2022 / 21 Disember 2022

DOI: <https://doi.org/10.51200/jba.v7i1.4210>

Abstrak

Perkembangan industri pembalakan di Borneo Utara telah melonjak disebabkan permintaannya yang tinggi dan telah menyumbang kepada pembangunan ekonomi di Borneo Utara. Perkembangan ekonomi ini adalah atas sumbangan tenaga kerja daripada buruh yang dibawa oleh British daripada negara luar. Objektif artikel ini adalah untuk mengenal pasti perkhidmatan perubatan dan kesihatan di kem balak di Borneo Utara semasa pentadbiran Syarikat Borneo Utara British. Kajian ini akan menggunakan kaedah analisis data melalui pendekatan sejarah dengan menggunakan sumber primer di arkib yang terdiri daripada dokumen-dokumen kolonial seperti fail sekretariat, fail pejabat kolonial, laporan tahunan perubatan Borneo Utara, surat-surat rasmi, memorandum dan akhbar. Melalui penelitian ke atas sumber, pengkaji telah mendapati bahawa perkhidmatan kesihatan yang diberikan serta ordinan yang telah digubal oleh pihak British menunjukkan bahawa pihak mereka memberikan perhatian kepada keadaan kesihatan para buruh. Hal ini demikian kerana kadar kematian yang tinggi daripada kalangan buruh akan menjejaskan sektor ekonomi British di Borneo Utara khususnya dalam industri pembalakan. Diharapkan agar penulisan ini dapat dijadikan sebagai sumber rujukan untuk mengkaji sejarah pembangunan industri pembalakan Borneo Utara dalam bidang perubatan dan kesihatan.

Kata kunci: Pembalakan, Borneo Utara, British, ekonomi.

Abstract

The development of the logging industry in North Borneo has boosted its high demand and has contributed to economic development in North Borneo. This economic development is due to the contribution of labor from coolies brought by the British from foreign countries. The objective of this article is to identify

the medical and health services at logging camp in North Borneo during the administration of the British North Borneo Company. This study will use the method of data analysis through a historical approach by using primary sources in the archives consisting of colonial documents such as secretariat files, colonial office files, North Borneo Medical Annual Reports, official letters, memoranda and newspapers. Through research on sources, researchers have found that the health services provided as well as the regulations that have been enacted by the British government shows that they pay attention to the health conditions of the coolies. This is because the high death rate from the coolies will affect the British economic gain in North Borneo, especially in the logging industry. It is hoped that this writing can be used as a reference source to study the history of the development of the North Borneo logging industry in the field of medical and health.

Keywords: Logging, North Borneo, British, economy.

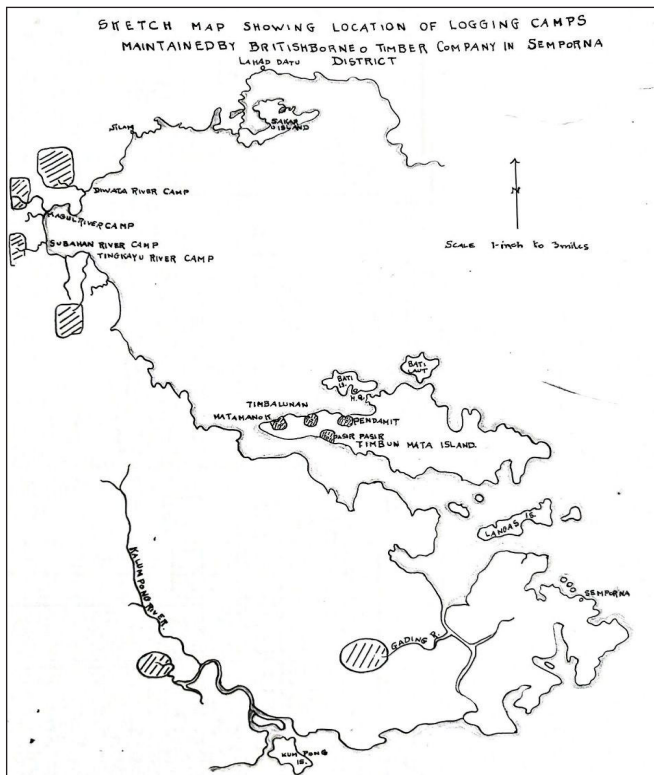
Pengenalan

Pembangunan Borneo Utara yang dilaksanakan oleh pihak British adalah untuk kepentingan ekonomi mereka, iaitu mengaut keuntungan maksimum untuk para pelaburnya. Maka, mereka telah memberikan penekanan kepada penanaman tembakau, pengumpulan hasil hutan serta memotong kayu balak. Pada tahun 1885, eksport kayu balak Borneo Utara menunjukkan jumlah yang memberangsangkan di mana telah mencatatkan sebanyak 90 ribu Pound Sterling (*BNBH*, 10 September 1894). Peningkatan kepada permintaan kayu balak daripada Borneo Utara adalah disebabkan oleh kualiti kayu yang tinggi. Sebagai contoh, kayu belian telah mendapat permintaan yang tinggi kerana digunakan dalam industri membuat perabot di Eropah, Australia dan landasan kereta api di Hong Kong (*BNBH*, 10 September 1894). Pada tahun 1900, hasil daripada aktiviti eksport kayu balak telah mencecah sebanyak \$374,911 (Ross, 2001: 96). Kemudian, hasil kayu balak yang dieksport keluar daripada Borneo Utara telah meningkat kepada \$642,935 pada tahun 1910 (*BNBH*, 15 Mei 1910).

Pada tahun 1914, pihak Kerajaan British telah bertindak untuk membina Jabatan Perhutanan di bawah D. M. Matthews (Rutter, 1922: 234). British Borneo Timber Company telah mendapat sebanyak £1 juta sebagai suntikan modal daripada Syarikat Harrison dan Crossfield (Ibbotson, 2014: 55). Selepas pembinaan jabatan ini, pemeriksaan sistematik mengenai sumber kayu balak telah dimulakan di mana jabatan ini telah menjalankan tinjauan mendalam dan menyediakan peta topografi kawasan pembalakan. Di samping itu, jabatan ini juga telah membuat pelan yang terperinci berserta dengan anggaran untuk

kerja pembalakan dijalankan. Pembinaan jabatan ini seterusnya telah membawa kepada penubuhan British Borneo Timber Company. Semasa awal penubuhan, BBTC telah mengalami kekurangan tenaga kerja yang teruk, malah permintaan untuk menyediakan pegawai daripada tanah jajahan British lain seperti India, Ceylon dan Tanah Melayu telah ditolak (Ibbotson, 2014: 67). Oleh itu, bagi mengatasi masalah ini, buruh asing daripada penduduk tempatan dan China telah diambil untuk bekerja di kem-kem balak di Borneo Utara. Kem-kem balak ini kebanyakannya dibina di kawasan yang dekat dengan kawasan pelabuhan dan juga kereta api seperti Sandakan, Lahad Datu, Semporna dan Tawau untuk memudahkan hasil balak dieksport keluar Borneo Utara. Setiap hasil kayu balak ini akan dieksport ke Eropah dan Asia menggunakan kapal wap.

Walau bagaimanapun, keadaan tempat tinggal yang sesak, isu penyakit berjangkit dan jumlah kemasukan buruh yang terlalu ramai dari negara luar telah menyebabkan peningkatan dalam jumlah kematian buruh. Maka, pihak British telah berusaha untuk menyediakan perkhidmatan kesihatan dan perubatan kepada para buruh untuk mengurangkan kerugian mereka akibat kekurangan tenaga kerja.

Peta 1 Lokasi kem balak yang diselenggarakan oleh British Borneo Timber Company di Semporna
Sumber: (NBCA(b), Fail 1113: 118).

Keadaan di Kem Balak

Semasa lawatan pegawai kesihatan Dr. V. A. Stookes ke kem balak di Kunak, beliau mendapati bahawa beberapa kem balak tidak mempunyai bekalan ubat sama sekali, manakala ubat cecair di dalam botol yang kelihatan di kem lain tidak mempunyai label. Daripada sembilan kem yang dilawati oleh beliau, hanya satu pembalut pembedahan yang tersedia di dispensari kem. Terdapat sebuah rumah kongsi Cina dengan penghuni seramai 20 orang tidak bekerja dan mengadu menghidap penyakit ulser kaki¹ dan luka daripada ulser tersebut hanya ditutup dengan daun atau benda lain kerana tiada pembalut luka tersedia. Di sebuah lagi rumah kongsi Cina, lapan daripada sepuluh penghuni tidak bekerja dan lima orang lagi mengadu sakit (NBCA, Fail 1113: 14).

Keadaan kawasan perumahan para buruh adalah sangat daif dan usang di mana bentuk bumbung terlalu rata menyebabkan air hujan mudah masuk ke dalam rumah. Susunan atap yang jauh antara satu sama lain pula menyebabkan tiada atap yang kedap air dan mudah untuk bocor.

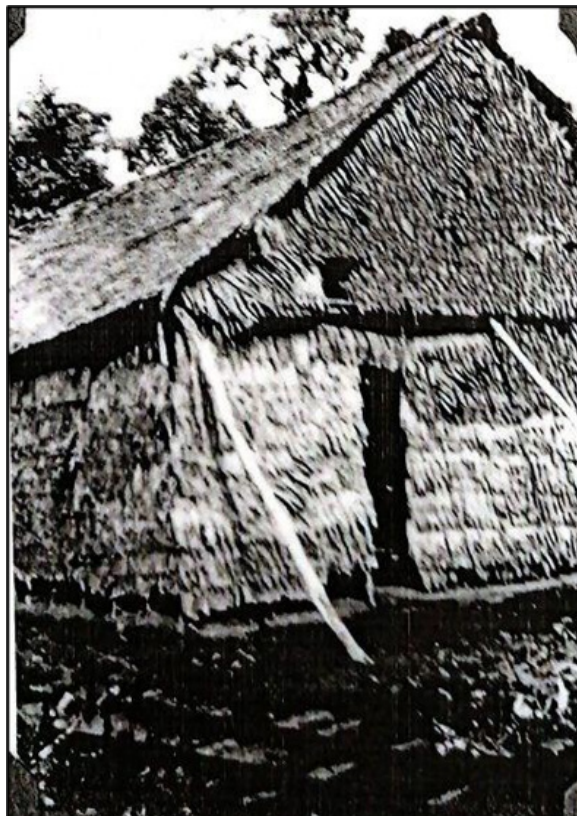

Foto 1 Rumah kongsi buruh Cina di Kem Gading
Sumber: (NBCA, Fail 1113: 121).

Sampah yang dihasilkan pula tidak dibuang, malah hanya disapu dan dikumpulkan dalam timbunan kemudian diletakkan di tepi kawasan perumahan. Perkara ini kemudiannya membawa kepada kedatangan haiwan perosak dan memudahkan penyebaran penyakit melalui udara merebak. Di samping itu, terdapat beberapa kem balak yang mempunyai tandas namun terdapat juga kem balak yang tidak mempunyai kemudahan tandas.

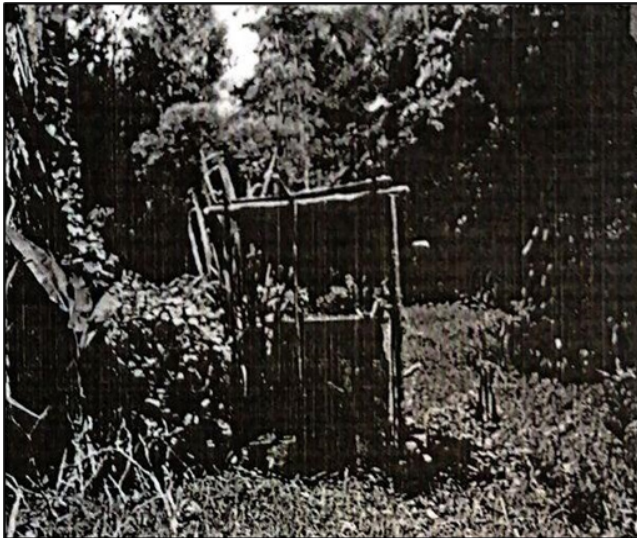

Foto 2 Tandas di Belakang Perumahan Buruh di Kem Gading
Sumber: NBCA, Fail 1113: 121

Kem balak yang mempunyai tandas pula mempunyai binaan tandas yang tidak sistematik dan bersih menyebabkan mudah untuk penyebaran penyakit tersebar melalui air seperti penyakit taun. Keadaan kawasan kumbahan di kem balak dapat dibayangkan seperti yang dapat dilihat melalui laporan oleh pegawai perubatan yang melawat kem balak di Gading; *In a number of cases, many flies were heard buzzing around the latrines* (NBCA(a), Fail 1113: 115). Bekalan air para buruh di kem balak pula hanyalah diperoleh daripada sungai ataupun air hujan yang disambut (NBCA(c), Fail 1113: 88). Namun begitu, tidak kesemua kem balak ini mempunyai keadaan yang teruk. Misalnya, keadaan di Kem Subahon adalah dalam keadaan terbaik semasa di bawah seliaan Chow Liong di mana pegawai perubatan yang melawat kem ini mendapati tidak ada penyakit beri-beri dalam kalangan buruh Cina yang bekerja di kem tersebut. Beliau telah memuji keadaan kesihatan para buruh baik dan mencadangkan agar kesemua buruh Cina diletakkan di bawah seliaan Chow Liong (NBCA(a), Fail 1113: 117).

Perkhidmatan Kesihatan dan Perubatan yang Disediakan

Pemeriksaan kesihatan akan dijalankan di kesemua kem balak yang diselia di bawah British Borneo Timber Company Ltd. Seorang pegawai kesihatan yang melawat hospital daerah akan bersinggah ke kem balak setiap sebulan atau setiap suku tahun dalam sebulan mengikut jadual. Pegawai kesihatan yang melawat kem balak ini akan ditemani dengan dua orang *dresser* iaitu *dresser gred II* dan *dresser gred III*. Salah seorang daripada *dresser* ini akan disediakan sebuah bot bersama dua orang lelaki dan melawat setiap kem balak secara bergilir-gilir, manakala seorang lagi akan menjaga hospital (NBCA(d), Fail 1113:13). Lawatan ini dilakukan berdasarkan arahan daripada ordinan buruh dan akta pampasan pekerja di mana pihak kerajaan diperuntukkan untuk menyediakan perkhidmatan kesihatan kepada syarikat yang mempunyai lebih daripada 100 orang buruh yang bekerja di bawahnya (NBCA, Fail 1114). Lawatan kesihatan dan perubatan kepada kem balak di bawah seliaan British Borneo Timber Company dapat dilihat dengan lebih terperinci seperti di Jadual 1 berikut;

Jadual 1 Lawatan kesihatan dan perubatan kepada kem balak di bawah seliaan British Borneo Timber Company

Kem	Jumlah Buruh	Hospital / Dispensari Terdekat	Dresser	Lawatan oleh Pegawai Perubatan
Bettotan	294	Hospital Sandakan	1	Setiap bulan
Suan Lamba	205	Hospital Sandakan	1	Setiap bulan
Lungmanis	251	Hospital Sandakan	1	Setiap bulan
Sungai Intan	157	Hospital Sandakan	1	Setiap bulan
Labuk	202	Hospital Sandakan	1	Setiap bulan
Lungpayau	26	Hospital Sandakan	-	Setiap suku tahun
Gum Gum	83	Hospital Sandakan	-	Setiap suku tahun
Tagasan	17	Hospital Penampangan	-	Setiap suku tahun
Sungai Kumpang	134	Hospital Penampangan	1	Setiap bulan
Gading	118	Hospital Penampangan	1	Setiap bulan
Kunak	123	Hospital Penampangan	1	Setiap bulan
Langas	54	Hospital Penampangan	-	Setiap suku tahun
Tutuh	122	Hospital Penampangan	1	Setiap bulan
Pendamit	19	Hospital Penampangan	-	Setiap suku tahun
Segarong	28	Hospital Penampangan	-	Setiap suku tahun
Melantah	16	Hospital Penampangan	-	Setiap suku tahun

Sumber: (BNCA, Fail 1113: 41-42).

Hospital kem yang disediakan di kem balak ini dibina dengan dinding daripada kayu dan berbumbungkan atap nipah. Hospital ini mempunyai wad utama yang dapat memuatkan 16 buah katil dan wad sisi dengan empat buah katil berserta sebuah dispensari. Ubat dan peralatan untuk menjalankan pembedahan kecil serta mikroskop untuk pemeriksaan darah juga disediakan (NBCA(b), Fail 1113:2). Tandas yang disediakan pula terletak 60 kaki daripada bangunan utama hospital dan dibina dengan pondok kajang, berbumbungkan atap nipah dan lantai daripada papan. Makanan yang disediakan untuk diberikan kepada para pesakit adalah mengikut skala yang telah ditetapkan dalam ordinan buruh (NBCA, Fail 1186). Bekalan daging lembu dan daging khinzir segar boleh didapati sekali sebulan, dua biji telur ayam diberikan sebagai ganti untuk catuan daging segar seperti yang diperlukan. Ikan segar pula boleh didapati dua atau tiga kali seminggu dari perangkap ikan yang telah dipasang, manakala bekalan sayur segar diperolehi setiap hari dari kebun yang dijaga oleh tukang masak hospital (NBCA(b), Fail 1113: 115).

Kesimpulan

Sebelum Perang Dunia Pertama meletus, jumlah hasil eksport kayu balak telah merosot sehingga menyebabkan aktiviti pembalakan yang dijalankan terhenti sepanjang tempoh masa perang berlaku. Namun begitu, hasil eksport kayu balak kembali pulih, selepas daripada Perang Dunia Pertama. Sepanjang British Borneo Timber Company memonopoli hasil kayu balak di Borneo Utara, peningkatan dalam aktiviti pembalakan telah menyumbang kepada perubahan dalam pembangunan utama di Borneo Utara. Usaha dalam menjayakan industri pembalakan ini adalah hasil daripada langkah yang diambil oleh pihak Kerajaan British untuk mengekalkan prestasi kesihatan buruhnya bagi mengelakkan kerugian. Walaupun banyak kekangan yang dihadapi, pihak mereka telah mencuba pelbagai strategi yang bijak demi meningkatkan keberhasilan industri ini seperti mengubah landskap perkembangan taraf kesihatan dengan menghantar pegawai perubatan bersama *dresser* ke kem-kem balak di bawah seliaan British Borneo Timber Company. Malahan, mereka juga telah memindah semula ordinan buruh serta akta pampasan buruh untuk kepentingan buruh. Maka, tidak dapat dinafikan bahawa perkhidmatan perubatan dan kesihatan di kem balak merupakan antara faktor meningkatkan kemajuan Borneo Utara.

Nota

¹ Ulser vena varikos (*Venous Leg Ulcer*) ialah satu penyakit daripada pembuluh darah vena yang kronik. Penyakit ini kebiasaannya berkembang di bahagian kaki, tepat di atas buku lali. Kementerian Kesihatan Malaysia, Vena Varikos, 2014, diakses pada 18 September 2022 daripada <http://www.myhealth.gov.my/en/vena-varikos/>.

Senarai Rujukan

Dokumen Arkib

British North Borneo Herald. 10 September 1894. Arkib Negeri Sabah.

British North Borneo Herald. 15 Mei 1910. Arkib Negeri Sabah.

North Borneo Central Archives (a). Fail 1113. Report by Health Officer on Logging Camps Maintained by the British Timber Co. Ltd., in Lahad Datu District. Arkib Negeri Sabah.

North Borneo Central Archives (b). Fail 1113. Report by Health Officer on Logging Camps Maintained by the British Timber Co. Ltd., in Semporna District. Arkib Negeri Sabah,

North Borneo Central Archives (c). Fail 1113. Report by Health Officer on Logging Camps Maintained by the British Timber Co. Ltd., in Labuk District. Arkib Negeri Sabah.

North Borneo Central Archives (d). Fail 1113, Report by Health Officer on Logging Camps Maintained by the British Timber Co. Ltd., in Tawau District. Arkib Negeri Sabah.

North Borneo Central Archives. Fail 1114. Medical Supervision of Estates 1929-1940. Arkib Negeri Sabah.

North Borneo Central Archives. *Fail 1186*. No. 1. Ordinan Buruh 1936. Arkib Negeri Sabah.

Buku dan Jurnal

Ross Ibbotson, R. (2014). *The History of Logging in North Borneo*. Kota Kinabalu: OPUS Publications Sdn. Bhd.

Ross, Michael L. (2001) *Timber Booms and Institutional Breakdown in Southeast Asia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Rutter, Owen. (1922). *British North Borneo*. Kota Kinabalu: OPUS Publications Sdn. Bhd.

Laman Web

Kementerian Kesihatan Malaysia. (2014). Vena Varikos, <http://www.myhealth.gov.my/en/vena-varikos/>. Diakses pada 18 September 2022.